

A close-up portrait of Frans Thissen, a middle-aged man with grey hair and glasses, wearing a blue suit, a light blue striped shirt, and a dark blue striped tie. He is looking slightly upwards and to the right with a thoughtful expression. The background is blurred, showing what appears to be a dark leather chair.

‘Dorpen hebben zich ontwikkeld van een wereld op zich tot plekken om te wonen in een groter geheel. Belangrijk is dat de bewoners dat proces van identiteitsverandering kunnen volgen en niet bij elke verandering in een kramp schieten en naar vroeger teruggrijpen, maar zich op hun toekomst kunnen oriënteren.’ Dat zegt sociaal geograaf Frans Thissen.

Frans Thissen: ‘Het dorp in het lied van Wim Sonneveld met ‘het tuinpad van mijn vader’ is de belichaming van de oude sociale structuur, waarin het dorp een wereld op zichzelf is.’

[FOTO: REPORTERS | MICHEL GOUVERNEUR]

Van autonoom dorp naar woondorp

Peter Renard

‘**D**orpen in verandering. Naar nieuwe onderzoeksvragen en beleidsperspectieven.’ Zo luidde de titel van de studiedag die op 10 oktober 2012 plaatsvond ter gelegenheid van het afscheid van de Nederlandse docent Frans Thissen van de Universiteit van Amsterdam (UvA, afdeling Geografie, Planologie en Internationale Ontwikkelingsstudies). Die studiedag vormde de aanleiding voor dit themanummer van Ruimte, voor een al in maart ll. gepubliceerd themanummer van het aan de UvA verbonden blad Rooilijn en een uiteenzetting in het Vlaams parlement (23 januari ll.). Het is geen toeval dat die studiedag niet in één of andere aula van de universiteit of in een grote stad, maar in het Zeeuwse Heinkenszand (Borsele) werd gehouden. Frans Thissen is namelijk een expert in dorpsproblematiek en tot zijn studieterrein behoorde naast onder meer de Vlaamse Westhoek ook Zeeland. Maar een echte dorpeling is hij niet.

FRANS THISSEN | Ik ben niet in een dorp maar in een stadje aan de Duitse grens geboren en in een soort *suburb* opgegroeid. Aan de universiteit kreeg ik in de jaren 1970 de opdracht me met het platteland bezig te houden. Die opdracht nam ik van anderen over. De belangstelling is dus achter het bureau ontstaan. Maar daarnaast heb ik mijn studieobject altijd van erg dichtbij bekeken. Heel vaak ging ik een tijdlang in het bestudeerde gebied kamperen, of dat nu in de Westhoek was of een landelijke streek in Nederland. Dan wandelde of fietste ik enkele dagen door de streek.

In Vlaanderen groeide in die jaren 1970 een wat nostalgische belangstelling voor het dorp, met onder meer het ‘Jaar van het dorp’ in 1976. Het was de tijd dat dorpen de gevolgen van de ongecontroleerde stadsvlucht begonnen te voelen. Was dat in Nederland ook zo?

FRANS THISSEN | In Nederland was de suburbanisatie heel heftig begin jaren 1970. Dat heeft tot een beleidsbreuk geleid zoals die alleen in Nederland kan voorkomen. In 1974 kwam het beleid van de groeikernen echt in productie. Denk aan Purmerend, Alkmaar of Almere. De woningnood moest van het rijk niet meer worden opgelost door al die burgemeesters in die kleine gemeenten. De provincie Noord-Holland publiceerde toen de studienota ‘Kleine kernen’ waarin vooral werd betoogd dat het gezeur van die burgemeesters om nog meer woningen nu maar eens moest afgelopen zijn. Nieuwe

woningen zouden voortaan in groeikernen worden geconcentreerd. Er kwam een geplande verstedelijking van het platteland op gang. Maar die was dus wel voorafgegaan door een golf woningzoekenden van de babyboomgeneratie, die overal in die dorpen waren terechtgekomen. Niet zoals bij jullie omdat ze op zoek waren naar hun ‘roots’ of gedreven werden door een groot woonideaal – wonen *op den buiten* – maar omdat er in de stad geen woningen beschikbaar waren. Daarop hadden die burgemeesters met hun woningbouwprojecten goed ingespeeld.

Tot 1974 lag het initiatief veel meer bij de burgemeesters?

FRANS THISSEN | De hogere overheden kregen geen ‘neen’ verkocht, aangezien de burgemeesters als enigen op redelijke termijn die woningen konden laten bouwen. De suburbane trek naar de dorpen werd vanaf 1974 afgekeld, maar ook in Nederland was er sprake van een opkomende rurale idylle. Bij ons zit uniformiteit van wonen weliswaar in ons hoofd en min of meer in onze genen, maar er waren toch ook mensen die de rurale idylle hebben kunnen verwezenlijken. Dat zie je in tijdschriften of beschreven in boeken zoals die van Willem van Toorn. Dat was een belangrijke onderstroom van de welvaarts-groei. Steeds meer mensen hadden iets van: ‘Waarom zouden we in dat rijtje blijven wonen? We willen laten zien wie we zijn.’

Hebben de groeikernen waarover u het had ervoor gezorgd dat de dorpen gespaard en beter bewaard zijn gebleven?

FRANS THISSEN | Dat denk ik wel, zeker in het peri-urbane gebied. Nederland heeft nog een echt perifeer gebied in het noorden, ver van de Randstad, terwijl behalve in de Westhoek het platteland in Vlaanderen doorgaans dicht bij de grote steden ligt.

Valt er een definitie van een dorp te geven?

FRANS THISSEN | Voor mij is dat eenvoudig: een dorp is klein. Veel buitenlandse collega’s gaan voor zo’n definitie op zoek naar agrarische bezigheden, maar dat houdt in Nederland geen steek. Zelfs in de polders – waar de landbouw visueel de belangrijkste ruimtegebruiker is – komt hooguit twintig procent van de inkomsten van de bewoners uit landbouw. Het gaat mij om de schaal. Die schaal maakt dat bewoners ervaren dat ze in een dorp en op het platte- ➔

Frans Thissen: 'Nieuwkomers zijn een groot goed: een dorp schiet verschrikkelijk veel op met mensen met een breed netwerk. Vergeet niet dat er onder de lokale bevolking ook veel kwetsbare mensen zijn.'

[FOTO: REPORTERS | MICHEL GOUVERNEUR]

land wonen. Al zijn ze zich wel bewust dat de stad dichtbij is en dat er een mentale verstedelijking gaande is.

Vanwege de kleine schaal ervaren mensen dat ze in een dorp wonen?

FRANS THISSEN | Zes van de zestien miljoen Nederlanders vindt dat ze in een dorpsse omgeving wonen – dat is een omgeving tot 3.000, in een aantal gevallen tot 10.000 inwoners.

Bij uw afscheid werd een korte documentaire film over Nisse (nu gemeente Borsele) in Zeeland getoond, waarin de ontwikkeling van dat dorp in beeld wordt gebracht. Het eerste filmmoment was 1955, het tweede 1979 en het derde 2012. Wat valt uit die ontwikkeling te leren?

FRANS THISSEN | De eerste vaststelling in 1979 was er een van schaalvergroting en vooral van veel functioneel verlies. Dat was ook begrijpelijk. Uitgaande van het referentiekader van het oude dorp van 1955 was er ook heel veel verdwenen. In 1955 waren er nog 15 winkeltjes en neringdoenden rond het dorpsplein. In 1979 was er daar nog één van over: de kleermaker, die ook nog sigaretten verkocht. Die man mompelde in dat filmpje dat hij de zaak nooit zou kunnen verkopen en dat de tent definitief zou sluiten als ook hij er mee zou ophouden. Dat beeld van verlies is dus dominant. Maar tegelijk zie je in de film dat de wereld veel groter is geworden dan dat dorp en dat er in feite helemaal niks verloren is gegaan. Alleen zijn al die functies op grotere afstand komen te liggen. Maar de kwaliteit en de levensvatbaarheid zijn wel verbeterd. Je hebt er alleen een auto en goede infrastructuur voor nodig. Bovendien ligt het dorp voor gezonde Nederlandse fietsers op fietsafstand van een centrum van 40.000 inwoners waar werkelijk alles te vinden is, behalve dan hogere opleidingen.

Dat verlies aan functies wordt ook in verband gebracht met verlies aan verbondenheid.

FRANS THISSEN | Dat wordt daar vaak mee in verband gebracht, ja. Het functieverlies kan je ook stedenbouwkundig vaststellen: er zijn bijvoorbeeld de grote ramen waarachter ooit winkels zaten. Maar de bewoners hebben het ook over sociaal verlies. Dat gaat dan over zaken die in die oude samenleving als vanzelfsprekend werden ervaren en die van elkaar werden afgedwongen. Men was ook echt

van elkaar afhankelijk in een samenleving met weinig welvaart, waarin familiebanden een grote rol speelden. Dat is aan verandering onderhevig – al is ook dat relatief. Onlangs werd in een studie van het Meertens Instituut (onderzoeksinstelling voor de Nederlandse taal, Amsterdam) namelijk opgemerkt dat er nog heel veel familienamen lokaal of regionaal verspreid zijn. Veel mensen verlaten hun dorp, regio of provincie dus niet. Maar we bewegen ons wel in de richting van een meer kosmopolitische en verstedelijkte samenleving, weg van een samenleving waarin het dorp een wereld op zichzelf is. Het dorp in het lied van Wim Sonneveld met 'het tuinpad van mijn vader' is de belichaming van die oude sociale structuur. Met de verandering gaat onzekerheid gepaard, waardoor mensen naar vertrouwde beelden teruggrijpen, ook als het over sociale samenhang gaat.

Mensen hebben heimwee naar die sociale samenhang, maar er was in die tijd ongetwijfeld ook veel sociale druk.

FRANS THISSEN | Ja, maar daarover moet niet alleen negatief of positief worden gesproken. Dat nabuurschap was zeer verplichtend – mensen werden in een ver verleden zelfs voor de rechter gedaagd als ze hun verplichtingen niet nakwamen. Maar er zaten ook positieve kanten aan. Het zorgde voor een sociaal vangnet in een periode van geringe welvaart, zonder verzorgingsstaat. Dorpen

onderscheiden zich ook vandaag nog van steden, in die zin dat de verhouding tussen openbaar en privé nog anders is. In een dorp wordt iemand als 'van hier' of als een 'vreemdeling' bekeken. Als ik hier door de gangen van de universiteit van Amsterdam loop, zie ik mensen van alle mogelijke herkomst en ik denk dan maar dat die hier ook werken – al weet ik dat niet eens zeker.

Wat is in het filmpje over Nisse de belangrijkste ontwikkeling tussen 1979 en vandaag?

FRANS THISSEN | Dat de consumptieve functies van het dorp zich verder hebben ontwikkeld. Dat gaat dan over wonen en recreatie. Tegelijk zie je dat er naast schaalvergroting zich ook schaalverkleining voordoet, met name in de zorg. Dat heeft te maken met de vergrijzing en met het feit dat ouderen en mensen met een handicap de traditionele instituten worden 'uitgejaagd' terug de samenleving in. Zorg keert weer in het wonen terug. Maar vooral dat wonen heeft zich dus sterk ontwikkeld. Woningen waarvan in 1979 niet kon worden vermoed dat daar iets mee zou gebeuren, zijn inmiddels vermooit, uit-

—
'Vroeger was het nabuurschap zeer verplichtend'

Frans Thissen: 'Er moet eerst in woonkwaliteit worden geïnvesteerd en daarnaast dus toch vooral in burgers die competenties hebben en de ruimte krijgen om zaken naar eigen zin te doen. De overheid kan dat niet allemaal zelf doen en kan zich richten op de mensen die kwetsbaar zijn.'

[FOTO: REPORTERS | MICHEL GOUVERNEUR]

gebreid of hebben iets monumentaals gekregen doordat de eigenaars mee willen profiteren van de ligging aan dat marktpllein, die 'ring' die in Zeeland zo'n belangrijk historische stedenbouwkundige vorm is.

Wordt de periode tussen 1979 en vandaag als een periode van vooruitgang beschouwd?

FRANS THISSEN | Er is ongetwijfeld vooruitgang. Ook de mobiliteit is toegenomen. Maar elk voorziening die verdwijnt - al is het maar de postbus, de pinautomaat of de bibliobus - haalt de voorpagina van onze landelijke dagbladen. Van: 'De leefbaarheid gaat verloren' Dat is een stuip trekking vanuit het oude referentiekader. Want de kwetsbare mensen niet te na gesproken - die waren er vroeger en die zijn er ook nu - is er voor het merendeel van de bewoners niks aan de hand. Sterker: de meeste bewoners hebben erbij gewonnen dankzij betere mobiliteit en hogere kwaliteit van de voorzieningen. Je zal maar op die marginale voorzieningen van zo'n traditioneel dorp aangewezen zijn!

'Voor verstedelijkte, mobiele mensen zit het perspectief toch vooral in een regionale samenleving'

Komt uw analyse overeen met wat Geert Mak beschreef in zijn boek 'Hoe God verdween uit Jorwerd'.

FRANS THISSEN | Ja, natuurlijk zitten er veel parallellen in. Geert Mak is hier ook een tijdlang buitengewoon hoogleraar geweest en we hebben samen nog een college plattelandsgeografie gegeven. Maar zijn beeld is wel erg terugkijkend. Hij is meer de historicus dan diegene die beschrijft wat de toekomst gaat brengen. Dat laatste kan natuurlijk niemand, maar we zijn toch meer gediend met mogelijke scenario's voor de toekomst dan met louter een terugblik.

Ja, wat is de toekomst van die dorpen?

FRANS THISSEN | Voor mij zijn er vier voorwaarden voor leefbaarheid en sociale vitaliteit - dat zijn de bijdragen van de bewoners zelf aan de kwaliteit van hun omgeving. Dat hebben bewoners namelijk altijd gedaan: veel van wat een dorp heeft, is mensenwerk. De eerste voorwaarde is goede woonkwaliteit. Dat is de basis. Als mensen niet kiezen om ergens te gaan wonen en slechts ergens terecht komen, dan

kan je moeilijk hoog scoren op het gebied van leefbaarheid en vitaliteit. Dat geldt voor stad en platteland - maar op het platteland is het veel helderder, omdat dorpen zo afgegrensd zijn. Tweede voorwaarde is dat mensen elkaar ergens kunnen ontmoeten. Bij het ervaren verlies van verbondenheid is in de loop der jaren een soort tegenbeweging van gemeenschapsinitiatieven ontstaan. Dat zijn initiatieven van mensen uit het dorp die iets aan de kwaliteit van het wonen in hun dorp willen doen. Dat is typerend voor succesvolle dorpen. Maar daarvoor zijn er wel plekken nodig waar bewoners elkaar tegenkomen. Dat is voor stedenbouwkundigen een belangrijk element: als je een dorpsgemeenschap serieus neemt, dan heb je een ontmoetingsplek *binnen én buiten* nodig. Uit mijn onderzoek in Friesland over 'Dorpshuizen van bewoners of voor bewoners' blijkt dat zaken top-down realiseren, niet altijd succesvol is. Het zijn de bewoners die ontmoetingsplekken maken. Dorpshuizen zijn wel een vliegwielt: ze kunnen iets op gang brengen, maar de bewoners moeten dat vervolgens op gang houden. Als dat niet gebeurt, is er iets mis met het dorp. Een derde factor is sociaal kapitaal. Dat zit vervat in de sociale structuur, de sociale relaties van bewoners. Het is moeilijk om dat als overheid aan te sturen, maar het beleid heeft daar in Vlaanderen en Nederland wel hard aan gewerkt. De volkshogescholen en het welzijnswerk waren belangrijk om mensen op het platteland te 'verheffen' en kansen op burgerschap te geven. Dat blijft belangrijk. De overheid moet blijven investeren in burgers. De overheid moet ook goed kijken naar de verschillen tussen dorpen. In sommige dorpen kan de overheid maar beter niks doen en de handen op de rug houden. Daar kunnen de bewoners het prima zelf beredderen, zelfs beter dan de overheid. Maar er zijn ook dorpen waarvoor de overheid juist iets moet doen, in de voorwaarden scheppende sfeer en misschien ook wel met voorzieningen zoals een dorps huis. Maar ga vooraf toch maar dicht bij de bewoners zitten, want alleen zo'n dorps huis neerzetten en dan maar hopen dat het op gang komt, dat is het ook niet. Je zal toch meer aan de mensen moeten sleutelen, maar dat is lastiger en duurt langer. Maar via werken aan de woonkwaliteit kan ervoor worden gezorgd dat mensen voor dat dorp kiezen. De vierde voorwaarde heeft te maken met het hele proces van identiteitsverandering dat in die dorpen bezig is. Dat leidt tot grote onzekerheid over de toekomst. Geert Mak zegt dat heel mooi aan het eind van zijn boek: dat hij in het dorp wonend en schrijvend er zich vooral van bewust is geworden dat het dorp nog steeds blijft veranderen. Het is niet afgelopen. Maar zegt Mak, niemand weet waar het met het dorp

kan je moeilijk hoog scoren op het gebied van leefbaarheid en vitaliteit. Dat geldt voor stad en platteland - maar op het platteland is het veel helderder, omdat dorpen zo afgegrensd zijn. Tweede voorwaarde is dat mensen elkaar ergens kunnen ontmoeten. Bij het ervaren verlies van verbondenheid is in de loop der jaren een soort tegenbeweging van gemeenschapsinitiatieven ontstaan. Dat zijn initiatieven van mensen uit het dorp die iets aan de kwaliteit van het wonen in hun dorp willen doen. Dat is typerend voor succesvolle dorpen. Maar daarvoor zijn er wel plekken nodig waar bewoners elkaar tegenkomen. Dat is voor stedenbouwkundigen een belangrijk element: als je een dorpsgemeenschap serieus neemt, dan heb je een ontmoetingsplek *binnen én buiten* nodig. Uit mijn onderzoek in Friesland over 'Dorpshuizen van bewoners of voor bewoners' blijkt dat zaken top-down realiseren, niet altijd succesvol is. Het zijn de bewoners die ontmoetingsplekken maken. Dorpshuizen zijn wel een vliegwielt: ze kunnen iets op gang brengen, maar de bewoners moeten dat vervolgens op gang houden. Als dat niet gebeurt, is er iets mis met het dorp. Een derde factor is sociaal kapitaal. Dat zit vervat in de sociale structuur, de sociale relaties van bewoners. Het is moeilijk om dat als overheid aan te sturen, maar het beleid heeft daar in Vlaanderen en Nederland wel hard aan gewerkt. De volkshogescholen en het welzijnswerk waren belangrijk om mensen op het platteland te 'verheffen' en kansen op burgerschap te geven. Dat blijft belangrijk. De overheid moet blijven investeren in burgers. De overheid moet ook goed kijken naar de verschillen tussen dorpen. In sommige dorpen kan de overheid maar beter niks doen en de handen op de rug houden. Daar kunnen de bewoners het prima zelf beredderen, zelfs beter dan de overheid. Maar er zijn ook dorpen waarvoor de overheid juist iets moet doen, in de voorwaarden scheppende sfeer en misschien ook wel met voorzieningen zoals een dorps huis. Maar ga vooraf toch maar dicht bij de bewoners zitten, want alleen zo'n dorps huis neerzetten en dan maar hopen dat het op gang komt, dat is het ook niet. Je zal toch meer aan de mensen moeten sleutelen, maar dat is lastiger en duurt langer. Maar via werken aan de woonkwaliteit kan ervoor worden gezorgd dat mensen voor dat dorp kiezen. De vierde voorwaarde heeft te maken met het hele proces van identiteitsverandering dat in die dorpen bezig is. Dat leidt tot grote onzekerheid over de toekomst. Geert Mak zegt dat heel mooi aan het eind van zijn boek: dat hij in het dorp wonend en schrijvend er zich vooral van bewust is geworden dat het dorp nog steeds blijft veranderen. Het is niet afgelopen. Maar zegt Mak, niemand weet waar het met het dorp

Frans Thissen: 'Het gaat over het woondomein, zoals Rob Van Engelsdorp Gastelaars dat noemde. Dat is alles wat je vanuit een woning kan ervaren: zien, horen en ruiken.'

[FOTO: REPORTERS | MICHEL GOUVERNEUR]

heen gaat. Hij ook niet. Dat is het tekort van zijn boek. Wat vooral verandert, is de identiteit van het dorp. Die identiteit heeft zich ontwikkeld van een wereld op zich tot een plek om te wonen in een groter geheel. En een plek om te wonen met een bepaalde sociale identiteit, een status, een plek die chiquer is of volks, waar cultuur dan wel sport belangrijker is. Dat is die identiteitsverandering. Belangrijk is dat de bewoners dat proces kunnen volgen, dat ze niet bij elke verandering in een kramp schieten en de reflex hebben om naar vroeger terug te grijpen, maar zich samen met de overheid en vooral met elkaar op hun toekomst kunnen oriënteren. Daarvoor heb je verhalen nodig - 'storytelling' wordt dat in de wetenschappelijke literatuur genoemd. Dat is erg belangrijk: samen met bewoners situaties creëren waarin die bewoners verhalen kunnen vertellen over het dorp zoals het was en nu is, en wat het perspectief voor dat dorp kan zijn. Dat perspectief moet realistisch zijn, niet nostalgisch maar toekomstgericht.

Wat is het verhaal van nieuwkomers in dat geheel?

FRANS THISSEN | Die spelen daarin een grote rol, maar ze vormen niet de belangrijkste factor achter wel of niet participeren, of achter acties opzetten of niet. Wel is duidelijk dat nieuwkomers vaak een ruimer netwerk en andere inbreng hebben dan mensen die lokaal geboren en getogen zijn. Nieuwkomers zijn een groot goed: een dorp schiet verschrikkelijk veel op met mensen met een breed netwerk. Vergeet niet dat er onder de lokale bevolking ook veel kwetsbare mensen zijn. Die consumeren misschien wel van wat het dorp levert, maar zijn niet de trekkers van activiteiten. Het opleidingsniveau is ook van belang. Mensen van buiten hebben vaak een hoger opleidingsniveau en brengen dat in bij datgene wat in dat dorp gebeurt. Dat biedt perspectieven.

U zegt dat Geert Mak niet wist wat de toekomst van het dorp dan wel zou zijn.

Volgens u ligt die toekomst in wonen...

FRANS THISSEN | ...en recreatie en toerisme.

Dat betekent dat een aantal functies die in de ogen van veel mensen een dorp levensvatbaar maken, zoals een school, café of kerk er niet per se hoeven te zijn. Dat is een controversiële stelling.

FRANS THISSEN | Vooral dat van die scholen blijft controversieel. Nu daalt het aantal schoolgaande kinderen in dorpen weer – dat is een permanente golfbeweging sinds de Tweede Wereldoorlog. En het gedrag van ouders bij de schoolkeuze is niet meer vast. Vroeger was nabijheid doorslaggevend. Nu is nabijheid nog wel belangrijk, maar er spelen steeds meer andere elementen een rol: kwaliteit van onderwijs, werkplek van de ouders, woonplaats van de grootouders, aanwezigheid van buitenschoolse opvang... Voor ons - verstedelijkte, mobiele mensen – zit het perspectief toch vooral in een regionale samenleving. Maar het verlies van een school doet wel wat met een dorp. Eén van mijn afgestudeerden heeft gereageerd op de stelling dat het voor geen enkele leefbaarheidsindicator een verschil maakt of er al dan niet een school in het dorp is. Ze onderzocht hoe bewoners aankijken tegen onderlinge contacten, het actief zijn en de emotionele band met het dorp. Voor die drie zaken *zeggen* bewoners dat de aanwezigheid een belangrijke bijdrage levert, en ze zeggen dat vooral als er een school is. Maar als je kijkt naar de mate waarin mensen actief zijn en sociale contacten hebben, dan is er geen verschil te zien tussen een dorp met en een dorp zonder school. Bewoners zeggen wel dat er voor hen een verschil is, maar dat beïnvloedt hun gedrag niet. Het beïnvloedt wel de identiteit van hun dorp! Dat snap ik ook. Een school is een gebouw met een functie waar twee of vier keer per dag kinderen naar buiten stuiven of naar binnen gaan. Dat doet wat voor de identificatie met je dorp. Net zoals de aanwezigheid van een kerk dat doet. We breken ook niet alle kerken van de Westhoek af omdat ze te groot zijn of geen functie meer hebben. Alleen al het feit dat het gebouw er staat en er af en toe nog iets in gebeurt, draagt bij aan de identiteit van de plek. Zo gaat er ook met een school die verdwijnt wel wat verloren. Maar is dat een reden om met heel veel geld dit soort van schooltjes in stand te houden, in toenemende mate ook tegen het gedrag van de ouders in, die voor andere scholen kiezen? Het beste voorbeeld is het dorp Serooskerke op Schouwen-Duiveland, met 500 inwoners, een kerk en een ring. Daar werd het schooltje afgebroken. In de plaats kwamen gezinswoningen en binnen de kortste keer woonden er in dat dorp veel gezinnen met schoolgaande kinderen. De school is weg, maar Serooskerke is wel één van de mooiste plekken van Schouwen-Duiveland om te wonen, dicht achter de duinen – daar waar die erg breed en hoog zijn, mooi beschermd, niet volgebouwd en nabij de Oosterschelde gelegen. Die mensen hebben er samen voor gezorgd dat hun kinderen elders naar school konden worden gebracht.

Als het over wonen gaat, dan gaat het uiteraard over de kwaliteit van de woningen maar ook over de kwaliteit van de publieke ruimte.

FRANS THISSEN | Allereerst gaat het om de kwaliteit van de

‘Economie en demografie bepalen de ontwikkeling van dorpen op streekniveau’

woning. In Nederland zijn bijna alle woningen van goede kwaliteit. In de Westhoek hebben sommige dorpen het moeilijk omdat er wat schort aan de woningkwaliteit. Maar ook in Zeeuws-Vlaanderen zijn er in de jaren 1950 gebouwde doorzonwoningen die van slechte kwaliteit en niet duurzaam zijn. ‘Klei voor en klei achter’, zeg ik wel eens.

Die woningen worden nu aan Belgen verkocht.

FRANS THISSEN | Ja, die zijn gewend om daar iets van te maken. Misschien is dat zo gek nog niet (lacht). Maar goed. Voorts gaat het over het woondomein, zoals Rob Van Engelsdorp Gastelaars dat noemde. Dat is alles wat je vanuit een woning kan ervaren: zien, horen en ruiken. Als je in Zeeland een tweede woning hebt, moet je naar het strand kunnen lopen. Anders heeft het geen zin daar een huisje te kopen, of het moet al in een heel bijzonder fraai dorp zijn. Een dorp is het geheel van bijna samenvallende woondomeinen. Maar ook in een dorp als Nisse is er een verschil tussen wonen aan de ring en elders in het dorp. In de straten speelt de kwaliteit van het adres. Zo van: ‘Daar moet je niet wonen’. Of: ‘Dat is een mooie plek, dat weet iedereen’. Binnen het woondomein mag je geen overlast hebben. Ik ben één keer met een stedenbouwkundige door Sas-van-Gent gaan lopen. Dan weet je direct dat daar twee grote problemen zijn: er staat een suikerfabriek die je bijna onder elke hoek ziet en die je ook ruikt. Het stinkt er. Mensen die daar een mooi huis zien en kunnen kopen zullen, na alles te hebben afgewogen, besluiten: ‘Toch maar niet’. En waar het dorp het mooiste is, is er ook veel zwaar doorgaand verkeer. Dat zijn twee problemen die je niet makkelijk oplost. Maar ook in zo’n dorp staan alleen de slechtste woningen leeg. Leegstand kent Nederland aan de randen: in Zeeuws-Vlaanderen, Zuid-Limburg, Noordoost-Groningen.

U had het zonet over de overheid met de handen al dan niet op de rug. Politici hebben het niet gemakkelijk om een gedifferentieerd beleid te voeren en in de ene kern niks te doen en in de andere kern net wel.

FRANS THISSEN | Politici worden om de zoveel jaar op resultaten afgerekend, en dan liever resultaten in stenen dan in mensen. Maar wie gebruikt dat dorpshuis vervolgens?

Wat moet de overheid doen om die dorpen de komende decennia levensvatbaar te houden?

FRANS THISSEN | Dat is allereerst een zaak van demografische ontwikkelingen en alleen daarom al bij jullie enigszins anders dan bij ons. Maar we moeten niet vergeten dat we in heel Europa met vergrijzen en een nieuwe verstedelijkingsfase te maken hebben. De

Schotse taalkundige Tom Pow vergelijkt in *‘In Another World. Among Europe’s Dying Villages’* de ontvolking van dorpen aan de randen van Europa, van Spanje tot Rusland, met de ontwikkelingen ten tijde van de pestepidemie in de Middeleeuwen. Volgens hem gaat er wat gebeuren met de kleine gemeenschappen aan de rand van Europa!

Bent u het met hem eens?

FRANS THISSEN | Ik ga binnenkort anderhalve maand wandelen in Noord-Spanje, in een streek waar in bepaalde dorpen soms nog één of twee idioten wonen. Maar tegelijkertijd, als je goed naar de kaart van Europa en de verstedelijkingspatronen kijkt, dan ligt zelfs de Westhoek tussen heel grote conurbaties, in een ongelooflijk verstedelijkte omgeving. Het is op mesoniveau een soort groen hart. Economie en demografie bepalen de ontwikkeling van dorpen op streekniveau. Maar de kwaliteit van het wonen is doorslaggevend voor de lokale ontwikkeling. De komende jaren zal de gedifferentieerde ontwikkeling van mooie en minder mooie plekken zich verder doorzetten. Maar veel dorpen in Vlaanderen en Nederland liggen zo dicht tegen verstedelijkt gebied aan, dat ze zeker toekomst hebben.

En dus moet in mensen en in de kwaliteit van het wonen worden geïnvesteerd?

FRANS THISSEN | Eerst in woonkwaliteit en daarnaast dus toch vooral in burgers die competenties hebben en de ruimte krijgen om zaken naar eigen zin te doen. De overheid kan dat niet allemaal zelf doen en kan zich richten op de mensen die kwetsbaar zijn, en dat zijn in de eerste plaats mensen die niet mobiel zijn.

Want er is ook op het platteland sprake van sociale uitsluiting.

FRANS THISSEN | Eric Corijn (sociaal geograaf, professor emeritus Vrije Universiteit Brussel) stelt dat het ontwikkelen van mooie plekken kan leiden tot elitaire afgeslotenheid waarin geen solidariteit meer bestaat met plekken elders in het stedelijke gebied. Dat leidt tot dorpen waarin blanke, hoogopgeleide mannen en vrouwen zich kunnen terugtrekken en waarin solidariteit niet verder gaat dan het eigen gezin. Zo mag het ook niet gaan. Dat is een reëel gevaar. Maar ik ben op dit punt voor veel dorpen niet zo pessimistisch. In de verhalen die in die dorpen worden verteld, is best wel plaats voor solidariteit, eerst in eigen kring maar ook verder reikend dan het eigen dorp. In de Westhoek is toch een vorm van pacifisme aanwezig die verder reikt dan de vaststelling dat daar geen oorlog meer moet worden gevoerd? Maar goed, ik ben van nature een optimistisch mens, dat speelt vast wel een rol.